

Николай Гогол

Вий¹

-
1. Вий е величаво творение на простонародното въображение. С това име се нарича у малорусите старейшината на гномовете, чиито клепки стигат чак до земята. Цялата тая повест е народно предание. Аз не искам да променя нищо в него и го разказвам почти в същата простота, както съм го слушал. Бел. на Гогол.

В Киев, щом удареше сутрин звънливата семинарска камбана, окачена пред портите на Братския манастир, от целия град забързваха на тълпи ученици и бурсаци.² Граматици, ритори, философи и богослови³ с тетрадки под мишница отиваха на училище. Граматиците бяха още много малки, из пътя се блъскаха един друг и се караха помежду си с най-тънък дискант; почти всички бяха в окъсани или изцапани дрехи и джобовите им винаги биваха пълни с всякакви неща: стъклени топчета, свирки, направени от перца, недоядена баница, а понякога дори и с малки врабчета, някое от които изведнъж изчуруликваше сред необикновената тишина в класа и докарваше на своя патрон добри тояги по двете ръце, а понякога вишневи пръчки. Риторите вървяха по-солидно: дрехите им често биваха съвсем здрави, но затова пък по лицата си почти винаги имаха някое украшение, за да личи, че са ритори: или едното око се губеше под челото в оток, или вместо устна имаше цял мехур или някакъв друг белег. Риторите говореха и се кълнях помежду си с теноров глас. Философите вземаха цяла октава по-долу: в джобовите им нямаше нищо освен силни тютюневи коренчета. Те не правеха никакви запаси и изяждаха начаса всичко, каквото им паднеше; миришеха на лула и на ракия, толкова надалече понякога, че минаващият край тях занаятчия се спираше и дълго време душеше въздуха като хрътка. Пазарът по това време обикновено едва почваше да се събужда и търговките на гевречета, хлебчета, динени семки и питки с мак се надпреварваха да дърпат за полите ония, чиито дрехи бяха от тънко сукно или от памучен плат. „Господарчета! Господарчета! Насам! Насам! – викаха те от всички страни. – Ех, че гевречета, макови питки, въртушки, самунчета хубави! Вярвайте Бога, хубави! С мед! Сама съм ги пекла!“ Друга дигаше нещо дълго, усукано от тесто, и викаше: „Ех, че сусулки! Господарчета, купете си сусулки! Не купувайте нищо от тая, вижте я каква е мръсна и носът ѝ е грозен, и ръцете ѝ са нечисти...“ Но философите и богословите обичаха да вземат винаги само за проба и с пълна шепа. Когато влизаше в семинарията, цялата тълпа се настаняваше по класовете, които се намираха в ниски, но доста широки стаи с малки прозорци, с широки врати и изцапани чинове. Класът изведнъж се изпълваше с разногласни бръмчения: аудиторите⁴ изслушваха учениците си: звънливият дискант

2. *Бурсаци* – възпитаници на семинарското общежитие, наричано бурса.

3. В семинариите учениците от долните класове се наричаха граматичи и ритори, а учениците от горните – философи и богослови.

4. *Аудитори* – ученици от горните класове, на които поверявали проверката на учениците от долните класове.

на граматика напълно съвпаднаше със звъна на стъклото, сложено на малките прозорци, и стъклото отговаряше почти със същия звук; в ъгъла бучеше един ритор, чиято уста и дебели устни би трябвало да принадлежат поне на философията. Той бучеше басово и отдалеч само се чуваше: бу, бу, бу... Аудиторите изслушваха урока и с едно око поглеждаха под чина, дето от джоба на подчинения бурсак се подаваха самунче или варени, или тиквени семки. Когато цялата тая учена тълпа успяваше да пристигне малко по-рано или когато се знаеше, че професорите ще дойдат по-късно от друг път, тогава по всеобщо съгласие се замисляше бой и в тоя бой трябваше да участват всички, дори и цензорите, задължени да следят за реда и нравствеността на цялото учещо се съсловие. Обикновено двама богослови решаваха как да се води битката: дали всеки клас трябваше да се бие за себе си поотделно, или всички трябваше да се разделят на две половини: на бурса и семинария. Във всеки случай граматичите започваха първи и щом се намесваше риториката, те вече бягаха настрана и се изправяха на високи места, за да наблюдават битката. После влизаше в боя философията с черни, дълги мустаци, а най-после и богословието с ужасни шалвари и с извънредно дебели вратове. Обикновено в края на краищата богословието набиваше всички; и философията, почесвайки хълбоците си, биваше изтласкана в класа си и се наместваше на чиновете да си почине. Професорът, който влизаше в класа и който сам някога бе вземал участие в подобни боеве, веднага познаваше по разпалените лица на слушателите, че боят е бил добър, и докато той биеше с пръчки риториката по пръстите, в друг клас професор обработваше с дървени лопатки философията по ръцете. А с богословите се постъпваше по съвсем друг начин: на тях, както се изразяваше професорът по богословие, се сипваше по една порция *едър грах*, което значеше да бъдат бити с къси кожени камшици.

В тържествени дни и празници семинаристите и бурсаците обикаляха къщите с вертепи⁵. Понякога те разиграваха там комедия и в такъв случай винаги се отличаваше някой богослов, на ръст едва ли по-нисък от киевската камбанария, който изобразяваше Иродиада или Пентефрия, съпруга на египетски царедворец. За награда получаваха къс платно или торба просо, или половин варена гъска и други такива неща. Целият този учен народ, както семинарията, така и бурсата, който хранеше някаква наследствена омраза помежду си, беше извънредно беден откъм средства за прехрана и при това необикновено лаком, така че би било съвсем

5. *Вертеп* – старовремски куклен театър.

невъзможно да се преброи колко галушки поглъщаше всеки от тях на вечеря; и затова доброволните пожертвувания на заможните стопани не можеха да бъдат достатъчни. Тогава сенатът, съставен от философи и богослови, изпращаше граматичите и риторите, предвождани от един философ, а понякога и сам той се присъединяваше, с торби на рамо, да опустошават чуждите зеленчукови градини. И в бурсата се появяваше каша от тикви. Сенаторите изяждаха толкова дини и пъпеши, че на другия ден аудиторите чуваха от тях вместо един два урока: единият излизахе от устата, другият куркаше в сенаторския стомах. Бурсата и семинарията носеха някакви дълги подобия на сюртуци, които се простираха *до това време* (техническа дума, обозначаваща: по-долу от петите).

Най-тържественото за семинарията събитие беше ваканцията, времето след месец юни, когато обикновено разпусаха бурсата да си ходи у дома. Тогава целият широк път биваше осеян от граматичи, философи и богослови. Който нямаше свой подслон, отиваше при някого от другарите си. Философите и богословите отиваха *на кондиции*, тоест наемаха се да учат или да подготвят деца на заможни хора и с това си осигуряваха за една година нови ботуши, а понякога получаваха и плат за сюртук. Цялата тая тълпа вървеше вкупом като цигански катун; вареше си каша и ношуваше на полето. Всеки мъкнеше торба, в която се намираха една риза и чифт партенки. Богословите бяха особено пестеливи и грижливи: за да не хаят ботушите си, те ги събуваха, окачваха ги на тояги и ги носеха на рамо, особено когато имаше кал. Тогава, запретнали шалвари до колене, те безстрашно щрапаха из локвите. Щом съгледаха встрани някое селце, веднага се отбиваха от широкия път, доближаваха се до някоя къща, построена по-спретнато от другите, заставаха пред прозорците в редица и колкото им глас държи започваха да пеят кант⁶ Стопанинът на къщата, някой стар казак-заселник, дълго ги слушаше, подпрял глава с двете си ръце, после горчиво ридаше и казваше на жена си: „Жено! Това, дето пеят учениците, трябва да е нещо много разумно; изнеси им сланина и това-онова, каквото имаме!“ И цяла паница вареники се изтърсваше в торбата, заедно с тях се поместваше там и някой едър къс сланина, няколко питки, а понякога и вързана кокошка. Подкрепени с такъв запас, граматичите, риторите, философите и богословите отново продължаваха пътя си. Но колкото по-нататък отиваха, толкова по намаляваше тълпата им. Почти всички се разотиваха по домовете си и оставаха ония, чиито родителски гнезда бяха по-далеч от гнездата на

6. Кант – духовна песен.

другите.

Веднъж по време на такова странстване трима бурсаци се отбиха встрани от широкия път, за да се запасят с провизии в първото срещнато селце, защото торбата им отдавна вече беше празна. Те бяха: богословът Халява, философът Хома Брут и риторът Тиберий Горобец. Богословът беше едър, широкоплещест мъж и имаше извънредно чудноват нрав: той бездруго открадаваше всичко, каквото се намираще до него. В други случаи характерът му беше извънредно мрачен и когато се напиваше, криеше се в буренака и на семинарията струваше много труд, докато го намереше там. Философът Хома Брут беше весел човек. Много обичаше да лежи и да пуши с лула. Ако ли пък пиеше, непременно наемаше музиканти и играеше тропак⁷. Той често вкусваше от *едрия грах*, но с пълно философско равнодушие, като казваше, че което е писано да стане, ще стане. Риторът Тиберий Горобец още нямаше право да носи мустаци, да пие ракия и да пуши с лула. Той носеше само перчем, завит зад ухото, а затова характерът му по онова време още не беше напълно развит; но ако се съдеше по големите отоци по челото, с които често се явяваше в клас, можеше да се предположи, че ще стане добър воин. Богословът Халява и философът Хома често го дърпаха за перчема в знак на покровителство и го използваша като делегат.

Мръкваше се вече, когато те се отбиха от широкия път. Слънцето току-що беше залязло и дневната топлина стоеше още във въздуха. Богословът и философът вървяха мълком и пушеха лулите си; риторът Тиберий Горобец очукваше с пръчка трънаците, които растяха край пътя. Пътят минаваше между пръснати тук-там дъбове и лещак, които покриваха ливадите. Падини и малки възвишения, зелени и кръгли като кубета, понякога пресичаха равнината. Показалите се на две места ниви с узряващо жито обаждаха, че скоро трябва да се появи някое село. Но ето вече цял час, откак бяха отминали нивите, а все още не се виждаше никакво жилище. Небето бе потъмняло вече от здрача и само на запад бледнееше остатък от алено сияние.

– Какво значи това! – каза философът Хома Брут. – Нали изглеждаше сигурно, че ей-сега ще се покаже селце.

Богословът помълча, изгледа околността, после пак сложи в уста лулата си и всички продължиха пътя си.

– Ей Богу – каза, като се спря отново философът. – Никакъв дявол не се вижда.

7. *Тропак* – казашки танц. Б.пр.

– А може би по-нататък все ще срещнем някое селце – каза богословът, без да вади лулата.

Но в това време бе настъпила вече нощ и доста тъмна нощ. Малки облаци усилваха мрачината и ако се съдеше по всички белези, не можеше да се очакват нито звезди, нито месец. Бурсаците забелязаха, че бяха се отбили настрана и отдавна вече не вървяха по пътя.

Философът зашари с крака по всички посоки и каза най-после отсечено: „Ами къде е пътят?“ Богословът помълча и след като помисли, добави: „Да, тъмна нощ е.“ Риторът мина малко встрани и се мъчеше пълзешком да напипа пътя, но ръцете му попаднаха само в лисичи дупки. Навсякъде само степ, по която като че ли никой не бе минавал. Пътниците направиха още едно усилие да напреднат малко, но навсякъде беше все тъй диво. Философът се опита да повика някого, но гласът му съвсем заглъхна в пространството и не срещна никакъв отговор. Едва малко по-късно се чу слаб стон, подобен на вълчи вой.

– Я гледай, какво да правим сега? – каза философът.

– Какво ли? Да спрем и да ношуваме в полето – отвърна богословът и бръкна в джоба си да извади огнивото и да запуши отново лулата.

Но философът не можеше да се съгласи с това. Той винаги имаше навика да скъта за през нощта половинпудов къшей хляб и около четири фунта сланина и тоя път изпитваше в стомаха си някаква непоносима самота. При това, въпреки веселия си нрав, философът донякъде се боеше от вълци.

– Не, Халява, не бива – каза той. – Как тъй, без да се подкрепим с нещо, ще се изтегнем и ще легнем така като кучета? Да се опитаме пак, може би ще стигнем до някое жилище и ще успеем да сръбнем поне чашка ракия за през нощта.

При думата ракия богословът плю настрана и каза: „То се знае, няма защо да оставаме в полето.“ Бурсаците тръгнаха по-нататък и за най-голяма тяхна радост им се стори, че чуват в далечината лай. След като се послушаха от коя страна иде той, те тръгнаха по-бодро и като изминаха малко, съгледаха светлинка. „Селце! Ей Богу, селце!“ – каза философът. Тия предположения не го измамиха: след известно време те наистина съгледаха малко селище, което се състоеше само от две къщи в един и същи двор. През прозорците светеше. Десетина сливови дървета стърчаха над дървената ограда. Като погледнаха през пролуките на дъсчените порти, бурсаците видяха целия двор зает от чумашки⁸ коли. В

8. Чумаци – колари, които превозвали сол и риба от Крим.

това време тук-таме по небето затрепкаха звезди.

– И тъй, гледайте, братя, да настояваме! На всяка цена да получим място за ношуване!

Тримата учени мъже дружно удариха портата и завикаха:

– Отваряйте!

Вратата в едната къща изскърца и след минута бурсаците видяха пред себе си бабичка с неподлатен кожух.

– Кой е там? – извика тя, като кашляше глухо.

– Пусни ни, бабо, да преношуваме. Объркахме пътя. А в полето е лошо като в гладен корем.

– Ами какви хора сте вие?

– Кротки хора: богословът Халява, философът Брут и риторът Горобец.

– Не може – промърмори бабата, – цялата ми къща е пълна с хора и всички ъгли са заети. Къде да ви дяна? А вие сте все едри и здравеняци! Че къщата ми ще се събори, ако настаня такива като вас. Зная ги аз тия философи и богослови. Ако почна да приемам такива пияници, скоро ще остана без стопанство. Вървете си! Вървете си! Тук няма място за вас.

– Смили се, бабо! Как може християнски души да загинат ей-така за нищо. Където искаш ни настани. И ако направим някоя поразия – нека ни изсъхнат ръцете или да ни накаже Бог, както иска. Разбери!

Старата като че ли се посмекчи.

– Добре – каза тя, сякаш размишляваше, – ще ви пусна. Само че ще ви сложа на разни места, защото няма да съм спокойна, ако лежите заедно.

– Както искаш, съгласни сме – отговориха бурсаците.

Портата изскърца и те влязоха в двора.

– Ами, бабо – каза философът, като вървеше зад старата, – да има нещо, както се казва... Ей Богу, в корема ми като че ли някой кара каруца. Още от сутринта не съм турял и залък в устата си.

– Виж го ти какво му се приискало – каза старата. – Нямам, нямам нищо такова, и пещта не съм палила днес.

– А пък ние за всичко – продължи философът – бихме платили утре както трябва – със суха пара. Да! – продължи тихо той. – Как не! Да имаш да вземаш!

– Вървете, вървете! И бъдете доволни от това, което ви се дава. Виж какви нежни господарчета ми докара дяволът.

Философът Хома съвсем се отчая от тия думи. Но изведнъж носът

му подуши миризма на сушена риба. Той погледна шалварите на богослова, който вървеше до него, и видя, че от джоба му се подаваше огромна риба опашка. Богословът беше вече успял да смъкне от колите цял карас и като той вървеше това не от някаква корист, а само по навик и забравил съвсем за рибата си, вече поглеждаше какво друго да смъкне, без да има намерение да изтърве дори и някое счупено колело, философът Хома бръкна в неговия джоб като в собствен и измъкна рибата. Старата настани бурсаците: ритора настани в къщата, богослова затвори в празния килер, а философа заведе в също така празна кошара.

Останал сам, философът за минута изяде рибата, огледа плетените стени на кошарите, ритна по муцуната подалата се отвън любопитна свиня и се обърна на другата страна, за да заспи като заклан. Изведнъж ниската врата се отвори и старата влезе приведена в кошарата.

– Какво искаш, бабо? – каза философът. Но старата вървеше право към него с прострени ръце.

– Ехе, хе! – помисли философът. – Само че не, гълъбчето ми! Стара си – той се отмести малко по-настрана, но старата без церемонии пак се доближи до него.

– Слушай, бабо! – каза философът. – Сега са пости: а пък аз съм такъв човек, че за хиляда жълтици няма да се омърся – Но старата се мъчеше да го сграбчи в ръцете си, без да продума дума.

Философът се уплаши, особено когато забеляза, че очите й светнаха с някакъв необикновен блясък. „Бабо! Какво правиш? Върви си, върви си с Бога!“ – извика той. Но старата не казваше нито дума и го търсеше с ръце.

Той се изправи с намерение да бяга, но старата застана на вратата, втренчи в него искрящите си очи и пак почна да настъпва към него.

Философът искаше да я отблъсне с ръце, но с изненада забеляза, че ръцете му не могат да се повдигнат, краката не се движат и той с ужас разбра, че дори гласът не излизаше от устата му: думите без звук се мърдаха на устните му. Той чуваше само как тупти сърцето му: видя как старата се доближи до него, скръсти ръцете му, наведе главата му, скочи бързо като котка на гърба му, удари го с метла в хълбока и той, подкачайки като ездитен кон, я понесе на раменете си. Всичко това се случи толкова бързо, че философът едва можа да се опомни и хвана с две ръце коленете си, като искаше да спре краката си; но за най-голяма негова изненада те се вдигаха въпреки волята му и правеха скокове по-бързо от черкезки кон. Чак когато бяха отминали вече селцето и пред тях се откри равна долина, встрани се проточи черна като въглен гора, той

мислено си каза: „Ехе, та това е вещица.“

Извитият сърп на месеца ставаше все по-светъл на небето. Плахото полунощно сияние като призрочно було слизаше леко и димеше над земята. Горите, ливадите, небето, долините – всичко сякаш спеше с отворени очи. Поне веднъж да повееше огнякъде вятър. В нощната свежест имаше нещо влажно, топло. Сенките на дърветата и храстите падаха като комети с остри клинове върху полегатата равнина. Такава беше нощта, когато философът Хома Брут препускаше с чудноватия ездач на гърба си. Той изпитваше някакво мъчително неприятно и същевременно сладко чувство, което обземаше сърцето му. Наведе глава и видя, че тревата, която беше почти под нозете му, сякаш расте някъде дълбоко и далеч и че над нея се намира прозрачна като планински извор вода и тревата изглежда като дъно на някакво светло, прозрачно до самата си дълбочина море; поне ясно виждаше как сам се отразява в него заедно с яхналата го бабичка. Той видя, че вместо месеца там свети някакво слънце; чуваше как яносините камбанки навеждат главичките си и звънтят. Видя как от тръстиката изплува русалка, мярнаха му се гърбът и кракът ѝ – изпъкнал, еластичен, целият създаден от блясък и трепет. Тя се обърна към него и ето нейното лице със светли, искрящи, остри очи, които с пеене нахлуваха в душата, вече се приближаваше към него, вече беше на повърхността, трепваше в искрящ смях, отдалечаваше се – и ето, тя се обърна на гръб и облачната ѝ гръд, матова като неглазиран порцелан, прозираше на слънцето с очертанията на своята бяла, еластично-нежна закръгленост. Водата я покриваше на малки мехурчета като бисер. Тя цяла трепереше и се смееше във водата...

Дали наистина той виждаше това, или не? Найаве ли е всичко, или сънува? Но там какво има? Вятър или музика: звъни, звъни и се вие, и пристъпва, и се забива в душата като някакви непоносими трели...

– Какво е това? – мислеше си философът Хома Брут, като гледаше надолу и препускаше с всичка сила.

Пот на ручей течеше от него. Той изпитваше дяволски сладко чувство, усещаше някаква пронизваща, някаква мъчително страшна наслада. Често му се струваше, че вече няма никакво сърце и уплашено го напипваше с ръка. Изнемощял, смутен, той почна да си припомня всички молитви, които знаеше. Мислено повтаряше почти всички заклинания против духове и изведнъж усети някакво освежаване: усети как стъпката му почна да става по-ленива: вещицата някак по-слабо се държеше на гърба му. Гъстата трева се докосваше до него и той вече не виждаше нищо необикновено в нея. Светлият сърп светеше на небето.

– Добре тогава! – мислено си каза философът Хома и почна почти на глас да произнася заклинанията.

Най-после с бързината на светкавица изскочи изпод бабичката и на свой ред се метна на гърба ѝ. Старата се затича с малки, ситни крачки тъй бързо, че ездачът едва можеше да си поеме дъх. Земята едва се мяркаше под него. Всичко беше ясно под лунната, макар и непълна светлина. Долините бяха гладки, но в бързината всичко се мяркаше смътно и объркано в очите му. Той грабна едно дърво, което лежеше на пътя, и почна с всичка сила да бие бабичката. Тя нададе диви вопли – отначало сърдити и заканителни, после станаха по-слаби, по-приятни и по-чисти и сетне вече едва звънтяха тихо като нежни сребърни звънчета и проникваха в душата му. И неволно му хрумна мисълта: наистина ли това е бабичката? „Ох, не мога повече!“ – продума тя изнемощяла и падна на земята. Той стъпи на крака и я погледна в очите: зората се сипваше и далече блестяха златните кубета на киевските църкви. Пред него лежеше хубавица с разчорлена, разошена коса, с дълги като стрели ресници. Тя бе разтворила безчувствено белите си голи ръце и стенеше с обърнати нагоре и пълни със сълзи очи. Хома трепна като лист: жалост и някакво чудно вълнение и плахост, непознати за самия него, го обзеха и той хукна да бяга с все сила. Из пътя сърцето му неспокойно туптеше и той все не можеше да си обясни какво чудновато ново чувство го бе обзело. Вече не искаше да върви към селцата и бързаше за Киев, като обмисляше из целия път това необяснимо произшествие. От бурсаците почти никога нямаше в града: всички се бяха пръснали из селцата, било на кондиции било просто без всякакви кондиции, защото в малоруските селца човек може да яде галушки, сирене, сметана и едри колкото шапка вареники, без да плати петак. Голямата разкривена къща, в която се намираще бурсата, беше съвсем празна – макар че философът претърси всички ъгли и дори опита всички дупки и примки в покрива, никъде не намери късче сланина или поне стар хляб – неща, които бурсаците обикновено криеха там. Ала философът скоро се сети как да поправи работата – той мина, подсвирквайки си, два-три пъти по пазара, на самия му край смигна на някаква млада вдовица с жълта шапчица, която продаваше панделки, сачми и колела – същия ден бе нахранен с пшеничени вареники, кокошка... с една дума, не можеше да се изброи какво имаше той на масата, сложена в малката глинена къщичка посред вишнева градина. Същата вечер бяха видели философа и в кръчмата: той лежеше на пейката, смучеше както обикновено лулата си и пред очите на всички хвърли на евреина кръчмар половин жълтица. Пред него бе сложено канче. Той

гледаше с хладнокръвно доволни очи хората, които идваха и си отиваха, и съвсем не мислеше вече за своето необикновено произшествие.

В това време навсякъде се пръснаха слухове, че дъщерята на един от най-богатите сотници⁹, чието селце се намирало на петдесет версти от Киев, се върнала един ден от разходка цяла пребита, едва имала сили да се дотътри до бащината си къща. Сега се намирала на смъртно легло и преди смъртта си изказала желание за упокойната ѝ молитва в продължение на три дни след смъртта ѝ да чете един от киевските семинаристи, Хома Брут. Философът научи това от самия ректор, който нарочно го повика в стаята си и му каза веднага да тръгне, защото именитият сотник пратил да го викат нарочни хора с кола.

Философът трепна от някакво необяснимо чувство, което сам не можеше да си разтълкува. Тъмно предчувствие му казваше, че го чака нещо лошо. Без сам да знае защо, веднага отговори, че няма да отиде.

– Слушай, доминус Хома! – извика ректорът (в някои случаи той говореше твърде вежливо с подчинените си). – Никой дявол не те пита дали искаш да отидеш, или не искаш. Ще ти кажа само, че ако продължаваш да упорстваш и да мъдруваш, ще заповядам да те нашибат по гърба и по другото с млади брезови пръчки, така че да нямаш нужда да ходиш повече на баня.

Философът се почеса леко зад ухото и излезе, без да каже дума, като смяташе при първия сгоден случай да разчита на краката си. Той замислено започна да слиза по стръмната стълба за двора, насаден с тополи, и за минута се спря, като чу доста ясно гласа на ректора, който даваше заповеди на своя ключар и още на друго някого, навярно от хората, пратени за него от сотника.

– Благодаря на пана за булгура и яйцата – казваше ректорът – и ми кажи, че щом бъдат готови ония книги, за които ми пише, веднага ще му ги изпратя. Дадох ги вече на писаря да ги преписва. И не забравяй, гълъбче, да добавиш на пана, че в тяхното селце, както зная, се въди добра риба, особено есетра, та при случай да ми прати; тук на пазарите тя е скъпа и лоша. А пък ти, Явтух, дай на тия юнаци по чашка ракия. А философа вържете, защото инак сигурно ще избяга.

– Виж го дяволския син! – мислено си каза философът. – Подушил е, дългокракият пуппал!

Той слезе долу и съгледа една покрита с чергило кола, която отначало щеше да вземе за плевник върху колела. Всъщност тя бе дълбока

9. Сотник – казашки офицерски чин. Б.пр.

като пеш, в която се пекаат тухли. Беше обикновен краковски екипаж, с каквато евреите по петдесетина души заедно обикалят със стока всички градове, дето носят им подушва панаир. Чакаха го шест души едри и здрави, вече влезли в години казаци. Свитките им от тънко сукно с пискули показваха, че принадлежат на доста важен и богат господар. Малките следи от рани свидетелстваха, че са ходили на война не без слава.

– Няма що. Което е писано да стане, ще стане! – мислено си рече философът и като се обърна към казаците, продума високо: – Здравейте, братя другари!

– Бъди здрав, пане философе! – отговориха някои от казаците.

– Значи ще трябва да седна заедно с вас? А бричката е хубава! – продължи той, като се качи в нея. – Остава само да наемем музиканти, тогава ще можем и да танцуваме из нея.

– Да, голяма кола! – каза един от казаците, като седна на капрата заедно с кочияша, който бе вързал главата си с парцал вместо калпак, защото бе успял да го пропие в кръчмата. Останалите петима заедно с философа се вмъкнаха във вътрешността и се разположиха на чувалите, пълни с разни покупки, направени в града.

– Интересно е да се знае – каза философът, – ако, да речем, тая кола бъде натоварена с някоя стока, например със сол или железни шини, колко коня ще потрѣбват тогава?

– Да – каза седналият на капрата казак, след като помълча, – биха потрѣбвали доста много коне.

След такъв задоволителен отговор казакът сметна, че е в правото си да мълчи из целия път. На философа извънредно много му се искаше да научи по-подробно: кой тоя сотник, какъв е характерът му, какво се чува за дъщеря му, която по такъв необикновен начин се върнала у дома си и била на смъртно легло и чиято съдба се свързваше с неговата собственост, как е у тях и какво става в къщата им? Той се обръщаше към тях с въпроси, но казаците навярно също бяха философи, защото в отговор мълчаха и пушеха лулите си, легнали на чувалите. Само един от тях се обърна към седналия на капрата колар с къса заповед: „Внимавай, Оверко, ти си стар хаплю, като стигнеш кръчмата, дето е на Чухрайловския път, не забравяй да спреш и да събудиш мен и другите юнаци, ако някой от тях случайно е заспал.“ След това той захърка. Но тия наставления бяха съвсем излишни, защото, щом исполинската кола се приближи до кръчмата на Чухрайловския път, всички в един глас извикаха: „Стой!“ Освен това конете на Оверко бяха вече така научени, че сами спираха пред всяка кръчма. Въпреки горещия юлски ден всички слязоха от

колата и отидоха в ниската замърсена стая, дето евреинът кръчмар с радостни жестове се втурна да посреща старите си познати. Евреинът донесе под полата си няколко колбаса от свинско месо, сложи ги на масата и веднага се извърна от тоя забранен от Талмуда плод. Всички насядаха около масата. Глинени канчета се появиха пред всеки от гостите. Философът Хома трябваше да участвува в общия гуляй. И тъй като малорусите, когато пийнат, непременно почват да се целуват или да плачат, скоро цялата стая се изпълни с целувки. „Ей, Спирид, я да се целунем!“ „Ела тук, Дорош, да те прегърна!“

Един казак, по-стар от другите, с побелели мустаци, опря буза на ръката си, почна да ридеа от душа, защото нямал нито баща, нито майка и бил останал сам-самичък на тоя свят. Друг беше голям резоньор и непрекъснато го утешаваше, като казваше:

– Не плачи, Бога ми, не плачи, какво правиш... Господ си знае работата...

Един, на име Дорош, беше станал извънредно любопитен и като се обръщаше към философа Хома, непрекъснато го питаше:

– Бих искал да зная на какво ви учат в бурсата: дали на онова, което псалтът чете в църквата, или на нещо друго?

– Не питай! – каза проточено резоньорът. – Нека си бъде в бурсата, както си е било. Господ си знае как трябва; Господ всичко знае.

– Не, искам да зная – каза Дорош – какво е писано там в ония книги – може да е нещо съвсем различно, отколкото у псалта.

– О, Боже мой, Боже мой! – казваше тоя почтен наставник. – Защо трябва да говориш? Такава е вече волята Божия. Каквото Бог дал, това ще бъде.

– Искам да зная всичко, каквото е писано. Ще отида в бурсата, вярвай Бога, ще отида! Какво, ти мислиш, че няма да се изуча? На всичко ще се изуча, на всичко!

– О, Боже мой, Боже мой!... – каза утешителят и обори глава на масата, защото съвсем нямаше вече сили да я държи на раменете си.

Останалите казаци приказваха за господарите и защо на небето свети месецът. Философът Хома, като видя това състояние на умовете, реши да го използва и да офейка. Той отначало се обърна към беловласия казак, който тъгуваше за баща си и майка си: – Какво си се разплакал, чичо – каза той. – И аз съм сирак! Пуснете ме, момчета, на свобода, за какво съм ви?

– Да го пуснем на свобода! – обадиха се някои. – Нали е сирак. Нека върви, накъдето си ще.

– О, Боже мой, Боже мой – каза утешителят, като повдигна глава. – Пуснете го, нека си върви!

И казаците искаха вече сами да го изведат в пустото поле. Но оня, който беше показал любопитството си, ги спря, като рече:

– Не го пипайте: искам да поговоря с него за бурсата. И аз ще отида в бурсата...

Но едва ли можеше това бягство да се извърши, защото когато философът поиска да стане от масата, краката му станаха като дървени и вратите в стаята почнаха да му се виждат в такова количество, че едва ли би могъл да намери истинската.

Едва привечер цялата компания си спомни, че трябва да продължат пътя си. Покатериха се на колата, потеглиха, подвикваха на конете и пеха песен, думите и смисъла на която едва ли някой би могъл да разбере. След като пътуваха повече от половината на нощта и постоянно губеха пътя, който знаеха наизуст, те най-после слязоха от едно възвишение в долината и философът забеляза, че от двете страни се простираше дървен стобор или плет с ниски дървета и показващи се иззад тях покриви. Това беше голямо село, което принадлежеше на сотника. Отдавна вече бе превалило полунощ, небесата бяха тъмни и тук-таме трепкаха малки звездички. Нито в една къща не се виждаше светлина. Придружени от кучешки лай, влязоха в двора. От двете страни се забелязваха покрити със слама сайванти и къщурки. Една от тях, която се намираще тъкмо на средата, срещу портата, беше по-голяма от другите и както изглежда, служеше за жилище на сотника. Колата спря пред едно малко подобие на сайвант и нашите пътници отидоха да спят. Философът искаше да огледа отвън господарските покои, но колкото и да пулеше очи, нищо не можеше да се очертае в ясен вид: къщата му се виждаше като мечка, коминът се преобразяваше на ректор. Философът махна с ръка и отиде да спи.

Когато философът се събуди, цялата къща беше в движение: през нощта младата господарка умряла. Слугите тичаха запъхтени насам-натам. Някои стари жени плачеха. Тълпа любопитни гледаха през стобора към господарския двор, сякаш можеха да видят нещо. Философът почна спокойно да оглежда ония неща, които не бе успял да разгледа през нощта. Господарската къща беше ниска, малка сграда, каквито обикновено се строяха в Малорусия. Покрита беше със слама. Малкият, остър и висок фронтон с прозорче, подобно на вдигнато нагоре око, беше цял изписан с яносини и жълти цветенца и червени полумесеци. Той лежеше върху дъбови колонки, кръгли по средата, а надолу шестоъгълни,

със сложна резба отгоре. Под тоя фронтон беше малката входна площадка с пейки отстрани. От двете страни на къщата имаше навеси върху също такива колонки, тук-таме извити. Висока круша с пирамиден връх и треперещи листа се зеленееше пред къщата. Няколко хамбара се издигаха в две редици сред двора, като образуваха един вид широка улица към къщата. Зад хамбарите, към самата порта, имаше във вид на триъгълници два зимника един срещу друг, също покрити със слама. Триъгълната стена на всеки един от тях беше снабдена с ниска врата, изписана с разни цветни изображения. На едната беше нарисуван седнал върху бъчва казак, който държи на главата си канче с надпис: „Всичко ще изпия.“ На другата – плетена дамаджана и отстрани, за красота, кон, легнал нагоре с краката, лула, дайре и надпис: „Ракията е казашка забава.“ От тавана на един от сайвантите надничаха през огромен прозорец барабан и медни тръби. До портата имаше два топа. Всичко показваше, че стопанинът на къщата обичаше да се повесели и дворът често се огласява от пиршествени викове. Зад портата се намираха две вятърни мелници. Зад къщата се простираха градини и през върховете на дърветата се виждаха само тъмните капаци на комините върху сгушените в гъстата зеленина селски къщурки. Цялото селище се намиреше върху широката и равна издадена част на едно възвишение. Откъм северната страна всичко се заслоняваше от стръмния хълм, чиято основа свършваше до самия двор. Когато човек го погледнеше отдолу, той изглеждаше още по-стръмен и на високия му връх стърчаха тук-таме разкривени стъбла на мършав бурен, които се чернееха на светлото небе. Оголеният му глинест вид навяваше тъга. Беше целият изровен от пороища. Върху тъмния му склон на две места стърчаха две селски къщи: над едната от тях простираше клони широка ябълка, подпряна до корена с малки колове и натрупана пръст. Ябълките, брулени от вятъра, се търкулваха в господарския двор. От върха по целия хълм надолу се виеше път, който минаваше покрай господарската къща и отиваше към селището. Когато философът измери страшната му стръмнина и си спомни нощното пътешествие, реши, че или сотникът е имал премного умни коне, или казациите – премного здрави глави, щом и пиани са съумели да не полетят с главата надолу заедно с неизмеримата кола и товара ѝ. Философът бе застанал на най-високото място в двора и когато се обърна и погледна в срещуположната посока, видя съвсем друга гледка. Селото заедно с падината се спускаше към равнината. Неизгледни ливади се откриваха в далечната шир, ярката зеленина, колкото се отдалечаваше, ставаше потъмна и цели редици селца се синееха в далечината, макар че

разстоянието до тях беше повече от двайсет версти. Отдясно на тия ливади се простираха възвишения и като едва забележима ивица в далечината светеше и тъмнееше Днепър. „Ех, славно място! – каза си философът. – Ей тук да живееш, да ловиш риба по Днепър и по езерата, да ходиш с мрежа или с пушка на лов за дропли и водни бекаси. Впрочем мисля, че в тия ливади има и доста много дропли. А плодовете могат да се насушат и продадат в града в голямо количество или още по-добре, да се изварят на ракия, защото плодвата ракия не може да се сравни с никакъв първак. Но не е зле да помисля и как да офейкам оттук.“ Той съгледа зад плета една малка пътека, съвсем затулена от разрасналия се буренак. Машинално сложи крак върху нея, като мислеше засега само да се поразходи, а после тихомълком между селските къщи да удари през полето, когато внезапно усети на рамото си една доста тежка ръка. Зад него стоеше същият оня казак, който вчера така горчиво разправяше за смъртта на баща си и майка си и за самотата си.

– Напразно мислиш да офейкаш от селцето, пан философе – каза той. – Тук не е такова място, че да можеш да избягаш. А и пътищата са лоши за пешеходец, я върви по-добре при пана. Той те очаква в стаята си.

– Да вървим! Е, че какво... Аз на драго сърце – каза философът и тръгна след казака.

Сотникът, вече стар, с побелели мустаци и израз на тежка тъга, беше седнал до масата в стаята си, облегнал глава на двете си ръце. Беше на около петдесет години, но дълбоката тъга по лицето му и някак бледомършавият му цвят показваха, че душата му бе убита и разрушена. Изведнъж, в една минута, цялата предишна веселост и шумен живот бяха изчезнали навеки. Когато Хома и старият казак влязоха, сотникът отмести едната си ръка и леко кимна в отговор на техния поклон.

Хома и казакът почтително се спряха до вратата.

– Кой си ти и откъде си, от какво звание, добри човече? – каза сотникът нито любезно, нито сурово.

– Бурсак съм, философът Хома Брут.

– Ами кой беше баща ти?

– Не зная, велможни пане.

– Ами майка ти?

– И майка си не зная. Ако се разсъди, разбира се, имал съм майка, но коя е тя и откъде е, и кога е живяла – ей Богу, господине, не зная.

Сотникът помълча и сякаш остана за минута замислен.

– Ами как си се запознал с дъщеря ми?

– Не съм се запознавал, велможни пане, ей Богу, не съм се запознавал. Откакто съм се родил, не съм имал никаква работа с госпожици. По-добре е да ги няма, за да не кажа нещо неприлично.

– Тогава защо е избрала не друг, а тъкмо теб да четеш молитва?

Философът сви рамене:

– Господ знае как да се обясни това. То се знае, че господарите понякога поискват такова, каквото и най-грамотният човек не може да разбере, и пословицата казва: „Играй, както ти свирят!“

– Да не лъжеш, пан философе.

– Още на това място гръм да ме удари, ако лъжа.

– Да беше живяла само една минутка още – тъжно каза сотникът, – навярно бих научил всичко. „Никому не давай да чете молитви над мен, но прати, тате, още сега в киевската семинария и докарай бурсака Хома Брут. Нека три нощи се моли за грешната ми душа. Той знае...“ А какво знае, вече не чух. Тя, гълъбицата, само това можа да каже и умря. Ти, добри човече, трябва да си прочут със светия си живот и богоугодните си дела и тя може би много е слушала за теб.

– Кой? Аз? – каза бурсакът, като се дръпна назад от изненада. – Аз да водя свет живот? – продума той, като погледна сотника право в очите. – Какво говорите, пане! Та аз, макар и да е неприлично да се каже, ходих при фурнаджийката срещу самия Велики четвъртък.

– Е... навярно ненапразно така е определено. Трябва още днес да почнеш работата си.

– Бих казал на ваша милост в отговор на това... то, разбира се, всеки човек, който е усвоил светото писание, може според знанията си... само че тук е по-прилично да повикате дякон или поне псалт. Те са учени хора и знаят как всичко това се върши, а пък аз... То и гласът ми не е такъв, и аз самият съм дявол знае какъв. Никакъв външен изглед нямам.

– Както щеш, но аз ще изпълня всичко, каквото ми е завещала моята гълъбица, нищо няма да пожаля. И след като три нощи от днес четеш над нея молитви както трябва, ще те наградя, а инак – и самия дявол не съветвам да ме сърди.

Последните думи бяха казани от сотника тъй твърдо, че философът напълно разбра тяхното значение.

– Тръгвай след мен! – каза сотникът.

Излязоха в пруста. Сотникът отвори вратата към друга стая, която се намираще срещу първата. Философът се спря за минута в пруста да се изсекне и с някакъв неопределен страх прекрачи прага. Целият под бе послан с червен памучен плат. В ъгъла, под иконите, на висока маса

лежеше тялото на умрялата върху покривка от синьо кадифе, украсена със златни висулки и пискюли. Високи восъчни свещи, обвити с калина, стърчаха в нозете и при главата ѝ, като изливаха мътната си светлина, която се губеше в дневното сияние. Лицето на умрялата беше заслонено от безутешния баща, който седеше пред нея, обърнат с гръб към врата-та. Философът бе смаян от думите, които чу:

– Не за това жалия, моя най-скъпа дъще, че за моя скръб и горест, преди да изживееш своя живот, в разцвета на годините си ти остави земята. Жалия, гълъбице моя, заедно не познавам оня лют мой враг, който е причина за твоята смърт. И ако знаех кой е могъл само да помисли да те оскърби или поне е казал нещо неприятно за теб, кълна се в Бога, че той не би видял повече децата си, ако е толкова стар като мен, нито баща си и майка си, ако е още млад, и бих наредил да хвърлят тялото му на птиците и степните зверове. Не, горко ми, мое полско цветенце, гургулице моя, душичке моя, че ще изживея останалия си живот без утеха, ще бърша с дрехата си дребните сълзи, които текат от старите ми очи, а моят враг ще се весели и тайно ще се присмива на хилавия старец – той спря и причина за това беше неговата съкрушаваща мъка, която се изля в цял поток от сълзи.

Философът се трогна от тая безутешна скръб. Той се изкашля и издаде глух звук, като искаше да очисти с него донякъде гласа си.

Сотникът се обърна и му посочи място при главата на умрялата, пред един малък аналой, върху който бяха сложени книги.

„Три нощи все някак си ще изкарам – помисли си философът, – за това пък панът ще ми натъпче и двата джоба с чисти жълтици.“ Той се приближи и като се изкашля още веднъж, почна да чете, без да се оглежда наоколо и без да се реши да погледне умрялата в лицето. Възцари се дълбока тишина. Хома забеляза, че сотникът е излязъл. Той бавно извърна глава, за да погледне умрялата...

Трепет премина по жилите му, пред него лежеше хубавица, каквато никога не е имало на земята. Като че ли никога още чертите на лицето не бяха съединявани в такава остра и същевременно хармонична красота. Лежеше като жива. Челото прекрасно, нежно като сняг, като сребро – сякаш мислеше, веждите – нощ посред слънчев ден – тънки, равни, горделиво се приповдигаха над затворените очи, а ресниците, паднали като стрели върху бузите, които пък горяха с огъня на тайни желания, уста – рубин, готова да се усмихне... но в тях, в самите тия черти той видя нещо страшно, пронизващо. Усети, че душата му започваше някак болезнено да се измъчва, както, ако изведнъж сред вихъра на веселбата

и играта на разбушувала се тъпла някой би запял песен за угнетения народ. От рубините на устата ѝ като че капваше кръв чак до самото ѝ сърце. Изведнъж нещо страшно познато му се стори в лицето ѝ. „Вещицата“ – извика той с някакъв чужд глас, извърна очи настрана, цял пребледня и почна да чете молитвите си; беше същата оная вещица, която бе убил.

Когато слънцето почна за залязва, мъртвата бе понесена към църквата. Философът с едното си рамо крепеше черния траурен ковчег и усещаше върху рамото си нещо студено като лед. Сотникът вървеше напред, като допираше с ръка дясната страна на тесния дом на умрялата. Църквата, дървена, почерняла, обкитена със зелен мъх, с три конусообразни кули, тъжно се издигаше почти в края на селото. Личеше, че в нея отдавна вече не се служеше. Почти пред всяка икона имаше запалена свещ. Ковчегът бе сложен на средата, срещу самия олтар. Старият сотник целуна още веднъж умрялата, поклони се до земята и излезе заедно с носачите, като даде заповед да се нахрани добре философът и след вечеря да се заведе в църквата. Когато влязоха в кухнята, всички, които бяха носили ковчега, почнаха да допират ръце до печката, нещо, което малорусите обикновено правят, след като са видели мъртвец.

Гладът, който по това време бе почнал да усеща философът, го накара за известно време да забрави съвсем за умрялата. Скоро всички слуги взеха да се събират в кухнята. Кухнята в сотниковата къща беше нещо подобно на клуб, където се стичаше всичко, което обитаваше стопанството, в това число и кучетата, които идваха с размахани опашки до самите врати, за да получават кости и помия. Където и да биваше пращан по някаква работа, всеки най-напред се отбиваше в кухнята, за да си почине половин минута на пейката и да изпуши една дула. Всички ергени, които живееха в къщата и се разхождаха в казашки свитки, лежаха почти цял ден тук на пейката, под пейката, на печката, с една дума навсякъде, дето можеше да се намери удобно място за лежане. При това все някой забравяше в кухнята било калпака си, било камшика си за чуждите кучета или нещо подобно. Но най-многолюдно събрание ставаше по време на вечерята, когато идваше и конярят, успял да прибере конете в конюшната, и говедарят, който докарваше кравите за доене, и всички ония, които през деня не можеха да се видят. По време на вечерята бърливостта обхващаше и най-неприказливите езици. Тук обикновено се говореше за всичко: и кой си е ушил нови шалвари, и какво се намира вътре в земята, и кой видял вълк. Тук имаше множество остроумници, от каквито между малорусите не се усеща липса.

Философът седна заедно с другите на чист въздух в широкия кръг пред прага на кухнята. Скоро една селянка в червена шапчица се подаде на вратата, като държеше в двете си ръце горещо гърне с галушки и го сложи сред насядалите да вечерят. Всеки извади от джоба си дървена лъжица, а някои, по липса на лъжица, дървена пръчица. Когато устата почнаха да се движат малко по-бавно и вълчийт глад на цялото това събрание се поуспокои, мнозина почнаха да се обаждат. Разговорът, естествено, трябваше да се насочи към умрялата.

– Вярно ли е – попита един млад овчар, който бе накачил върху кожената връзка на лулата си толкова копчета и медни плочки, че тя приличаше на дюкянчето на дребна търговка, – вярно ли е, че младата господарка, да не я поменем с лоша дума, имала връзка с дявола?

– Кой? Младата господарка ли? – каза Дорош, вече познат от по-рано на нашия философ. – Че тя беше цяла вещица! Готов съм да се закълна, че е вещица!

– Стига, стига, Дорош! – каза другият, който из пътя бе проявил голяма готовност да утешава. – То не е наша работа, остави я. Няма защо да говорим за това.

Но Дорош съвсем не бе разположен да мълчи. Той току-що се бе отбил в избата заедно с ключаря по някаква важна работа и след като се бе навеждал два пъти към две или три бъчви, бе излязъл оттам извънредно весел и говореше, без да млъква.

– Какво искаш? Да мълча? – каза той. – Че тя и мен е яздила. Бога ми, яздила ме е.

– Ами я кажи, чичко – рече младият овчар с копчетата, – може ли да се познае по някакви белези една вещица?

– Не може – отговори Дорош. – По нищо няма да я познаеш.

– Може, може, Дорош. Не говори така – продума предишният утешител – Бог не току-така е дал на всекиго особен белег. Хората, които знаят науката, казват, че вещицата имала малка опашчица.

– Щом е стара жената, значи е вещица – каза хладнокръвно беловласият казак.

– Ех, че сте ми и вие! – възмути се жената, която сипваше в това време нови галушки в опразненото гърне. – Цели шопари.

Старият казак, когото по име наричаха Явтух, а по прякор Ковтун, се усмихна доволно, като забеляза, че думите му бяха засегнали старата, а говедарят избухна в такъв басов смях, сякаш два вола, застанали един срещу друг, мучаха едновременно.

Започналият разговор събуди непреодолимото желание и

любопитство у философа да научи нещо повече за умрялата сотникова дъщеря. И затова, в желанието си да го насочи пак към предишния предмет, той се обърна към съседа си с такива думи:

– Исках да питам, защо цялото това съсловие, което е седнало да вечеря, смята младата господарка за вещица? Да не би да е причинила някому зло или да е погубила някого?

– Всякакви работи са ставали – отговори един от седналите с гладко лице, което много наподобяваше лопата.

– Ами кой не помни кучкаря Микита или оногова...

– Какво стана с кучкаря Микита? – попита философът.

– Чакай! Аз ще разкажа за кучкаря Микита – каза Дорош.

– Аз ще разкажа за Микита – отговори конярят, – защото той ми беше сват.

– Аз ще разкажа за Микита – каза Спирид.

Спирид започна:

– Ти, пан философе Хома, не си виждал Микита: ех, какъв човек беше той. Познаваше всяко куче като родния си баща. Сегашният кучкар Микола, който седи зад мен, е нищо в сравнение с него. Макар че и той разбира от работата си, в сравнение с него е смет, помия.

– Хубаво разправяш, хубаво! – каза Дорош, като кимна одобрително с глава.

Спирид продължи:

– Той можеше да съгледа заека по-скоро, отколкото ти ще извършеш енфието от носа си. По някой път подсвирне: „Хайде, Разбой, хайде, Бистра!“, а сам препуска с коня си и вече не можеш да кажеш кой кого ще изпревари: той ли кучето, или кучето него. Цяла кварта ракия изпиваше като нищо. Славен кучкар беше! Само че по едно време почна постоянно да се заглежда в младата господарка. Дали наистина се беше влюбил в нея, или тя така го беше омагьосала, но загина човекът, стана съвсем като жена, стана дявол знае какво, тю, неприлично е да се рече.

– Добре – каза Дорош.

– Щом младата господарка го погледнеше, и той изпускаше от ръцете си поводите. На Разбой вика Бровка, обърква се и Бог знае какво върши. Един път младата господарка отишла в конюшната, дето той чистил коня си. „Дай, казва, Микитка, да сложа крачето си върху теб.“ А той, глупакът, се зарадвал и вика: „Не само крачето, но и сама ме възседни.“ Младата господарка вдигнала крачето си и щом той видял нейното голо, пълно и бяло краче, магията го замаяла. Той, глупакът, навел гръб и като хванал с двете си ръце голите й крачета, тръгнал да

препуска по цялото поле като кон, и къде са препускали, той нищо не можа да каже, само се върна едва жив и оттогава изсъхна като треска; и когато отишли в конюшните, намерили там от него само куп пепел и празно ведро: съвсем изгорял, изгорял от само себе си. А беше такъв кучкар, какъвто не може да се намери по цял свят...

Когато Спирид завърши разказа си, от всички страни почнаха разсъждения за достойнствата на някогашния кучкар.

– Ами за Шептуновица не си ли слушал? – попита Дорош, като се обърна към Хома.

– Не.

– Ехеее, хе, хе! Изглежда, в бурсата не ви учат на много голям ум. Слушай тогава: ние имаме в селото един казак Шептун. Добър казак! Обича понякога да пооткрадне и да излъже без всякаква нужда. Но... добър казак. Неговата къща не е много далеч оттук. В също такава време, както сега сме седнали да вечеряме, Шептун и жена му свършили вечерята и легнали да спят и тъй като времето било хубаво, Шептуновица легнала на двора, а Шептун вътре в къщата, на пейката, или не: Шептуновица в къщата на пейката, а Шептун на двора...

– Съвсем не на пейката, а на пода легнала Шептуновица – рече жената, която, застанала на прага, бе подпряла буза с ръка.

Дорош я погледна, сетне погледна надолу, сетне пак нея и като помълча малко, каза:

– Като ти сваля фустата пред всички, няма да ти стане хубаво.

Това предупреждение подейства. Старата млъкна и вече нито веднъж не го пресече.

Дорош продължи:

„А в люлката, окачена напред стаята, лежало едногодишното им дете – не зная дали от мъжки, или женски пол. Шептуновица си лежала, а по едно време ѝ се сторило, че зад вратата дращи кучето и вие така, че просто да избягаш от къщи. Тя се уплашила, защото жените са такъв глупав народ, че ако привечер се изплезиш на някоя иззад вратата, душата ѝ ще падне в петите. Все пак, казала си, я да ударя по муцуната проклетото куче, дано да престане да скимти – и като взела ръжена, излязла да отвори вратата. Едва я открехнала малко, кучето се втурнало между краката ѝ и право към люлката на детето. Шептуновица вижда, че то вече не е куче, а младата господарка. При това, поне да е господарката в такъв вид, каквато тя я познава – би било още нищо, но ето ти друго нещо: тя била цялата синя, а очите ѝ горели като въглени. Грабнала детето, прехапала му гърлото и почнала да пие кръв от него.

Шептуновица само извикала: «Ох, нещастие!» – и избягала от къщи. Само че вижда – в пруста вратата заключена. Тя се метнала на тавана: седи и трепери глупавата му жена, а после вижда, че младата господарка идва при нея и на тавана; нахвърлила се върху нея и почнала да хапе глупавата жена. Чак на сутринта Шептун измъкнал оттам жена си цяла изпохапана и посиняла. А на другия ден глупавата жена умряла. Та ето какви грехове и съблазни има! Тя, макар и да е от господарски произход, но все пак, когато си е вещица, вещица си е!“

След тоя разговор Дорош самодоволно се огледа и мушна пръста в лулата си, като се канеше да я натъпче с тютюн. Темата за вещицата стана неизчерпаема. Всеки на свой ред бързаше да разкаже нещо. При един вещицата във вид на копа сено дошла чак до вратата на къщата, на друг откраднала калпака или лулата, на много моми в селото отрязала косата, на други изпила по няколко ведра кръв.

Най-после цялата компания се опомни и видя, че премного се е разприказвала, защото във беше вече тъмна нощ. Всички тръгнаха към леглата си, които се намираха или в кухнята, или в сайвантите, или на сред двора.

– Хайде, пан Хома! Време е да вървим при покойната – каза побелелият казак, като се обърна към философа, и четиримата, в това число Спирид и Дорош, тръгнаха към църквата, като шибяха с камшици кучетата по улицата, които бяха много и от злина захапваха чак пръчките на камшиците.

Макар че бе успял да се подкрепи с голямо канче ракия, философът чувстваше, че колкото повече се приближава към осветената църква, толкова повече тайно го обзема страх. Разказът и чудноватите истории, които чу, възбудиха още повече въображението му. Мракът под стобора и дърветата започваше да става по-рядък; мястото все повече се оголваше. Влязоха най-после през вехтата църковна ограда в малкото дворче, зад което нямаше нито едно дръвче и се откриваше само пустото поле и погълнатите от нощния мрак ливади. Тримата казаци се качиха заедно с Хома по стъпалата на площадката и влязоха в църквата. Тук те оставиха философа, като му пожелаха благополучно да изпълни задълженията си, и заключиха зад него вратата по заповед на господаря.

Философът остана сам. Отначало се прозина, после се протегна, после духна в двете си шепа и едва тогава се огледа. По средата стоеше черният ковчег. Свещите мъждукаха пред тъмните икони. Светлината им осветяваше само иконостаса и донякъде средата на църквата. Отдалечените ъгли на притвора бяха обгърнати от мрак. Високият

старовремски иконостас беше съвсем извехтял, прозирната му позлатена резба блестеше вече само тук-таме. Позлатата на едно място се беше олющила, на друго бе съвсем почерняла, ликовете на светиите, съвсем потъмнели, гледаха някак мрачно. Философът още веднъж се огледа. „Че какво – каза си той. – От какво ще се страхувам тук? Тук човек не може да влезе, а за мъртвците и привиденията има такива молитви, че като ги прочета, те и с пръст няма да ме докоснат. Нищо! – повтори си той, като махна с ръка. – Ще четем.“ Като се доближи до клироса, видя няколко връзки свещи. „Това е хубаво – помисли си философът, – трябва да я осветя цялата, така че да се вижда като денем. Ех, жалко, че в Божия храм не може да се пуши с лула!“ И почна да залепва восъчните свещи по всички корнизи, аналои и икони, без да ги пести ни най-малко, и скоро цялата църква се изпълни със светлина. Само горе мракът стана сякаш по-гъст и мрачните икони гледаха по-навъсено от старовремските рамки с резба, по които тук-таме искреше позлата. Той се доближи до ковчега, плахо погледна лицето на умрялата и не можа да не зажуми, като потръпна малко.

Такава страшна, искряща красота!

Той се извърна и понечи да се отдалечи, но от някакво чудновато любопитство – от чудноватото, противоречащо на себе си чувство, което не оставя човека, особено във време на страх – не се стърпя и докато се отдалечаваше, я погледна, а после, като усети същия трепет, погледна я още веднъж. Наистина завладяващата красота на починалата изглеждаше страшна. Може би тя дори не би поразявала с такъв панически ужас, ако беше малко по-грозна. Но в чертите ѝ нямаше нищо неясно, мътно, мъртво. Лицето ѝ беше живот и на философа му се стори, че тя го гледа със затворени очи. Стори му се дори, че от ресницата на дясното ѝ око се търкулна сълза, спря се на бузата ѝ и той ясно видя, че това беше капка кръв.

Той бързо отиде при клироса, отвори книгата и за да се покуражи, почна да чете с най-висок глас. Гласът му отекна в църковните дървени стени, отдавна смълчани и оглушали. Самотно без ехо се лееше плътният бас в напълно мъртвата тишина и изглеждаше донякъде странен дори на самия четец. „От какво ще се страхувам? – мислено си казваше той в същото време. – Нали тя няма да стане от ковчега си, защото ще се уплаши от Божието слово! Нека си лежи! И какъв казак съм аз, ако бих се уплашил. Е, пийнал съм повечко и затова ми се струва страшно. Я да можех да смръкна енфие, ех, хубаво енфие. Славно енфие! Хубаво енфие!“ Ала все пак, като прелистваше нова страница, поглеждаше под

вежди ковчега и неволно чувство сякаш му шепнесе: „Ето на, ще се изправи! Ще се надигне, ето на, ще надникне от ковчега!“

Но цареше мъртва тишина. Ковчегът стоеше неподвижно. Свещите лееха цял поток от светлина. Страшна е осветената църква нощем, с мъртво тяло и без жива душа.

Извиси глас и почна да пее на разни гласове, като искаше да заглуши остатъците от страха. Но след всяка минута обръщаше очи към ковчега, като че ли задаваше неволния въпрос: „Ами ако стане, ако се изправи?“

Ковчегът не се помръдна. Поне някакъв звук, някое живо същество, па било то и щурец, да се обадеше в ъгъла... Чуваше се едва-едва само лекото прашене на някоя далечна свещ или слабият, леко пляскащ звук на въсърна капка, падаща на пода.

„Ами ако се изправи?...“

Тя беше понадигнала глава.

Той диво погледна и потърка очите си. Но тя наистина вече не лежи, а е седнала в ковчега. Той извърна очи и с ужас пак ги насочи към ковчега. Тя е станала... върви из църквата със затворени очи, като протяга постоянно ръце, сякаш иска да хване някого.

Върви право към него. Уплашен, той начерта около себе си кръг. С усилие почна да чете молитви и да произнася заклинания, на които го бе научил един монах, който цял живот бе виждал вещици и духове.

Тя се спря почти на самата черта, но личеше, че няма сили да прекрати, и цяла посиня като човек, умрял вече преди няколко дни. Хома нямаше смелост да я погледне. Беше страшна. Тракна със зъби и отвори мъртвите си очи. Но тъй като не видя нищо, със злоба – изразена по разтрепераното ѝ лице – се обърна на друга посока и разперила ръце, обхващаше всеки стълб, заопипва всеки ъгъл, като се мъчеше да улови Хома. Най-сетне се спря, закани му се с пръст и легна в ковчега.

Философът все още не можеше да дойде на себе си и със страх поглеждала това тясно жилище на вещицата. Най-после ковчегът изведнъж се откъсна от мястото си и със свистене почна да лети из цялата църква, като кръстосваше въздуха във всички посоки. Философът го видя почти над главата си, но същевременно видя, че ковчегът не може да закачи кръга, начертан от него, и засили заклинанията. Ковчегът се тръшна в средата на църквата и остана неподвижен. Трупът пак се надигна от него, син и позеленял. Но в това време се чу далечно кукуригане на петел. Трупът се отпусна в ковчега и капакът му се захлопна.

Сърцето на философа туптеше и пот се лееше като град по лицето

му; но окуражен от кукуригането на петела, той доизчиташе по-бързо листата, които трябваше да прочете по-рано. При сипването на зората дойдоха да го сменят псалтът и побелелият Явтух, който тоя път изпълняваше длъжността на църковен настоятел.

Като стигна до далечното място за ношуване, философът дълго не можа да заспи, но умората го надви и спа до обед. Когато се събуди, стори му се, че цялото нощно събитие е било сън. Дадоха му, за да подкрепи силите си, шише ракия. По време на обедата той скоро се отпусна, прибави към някои приказки свои забележки и изяде почти сам цяло едно доста големичко прасе; ала за събитието в църквата не се решаваше да говори поради някакво необяснимо за него самия чувство и на въпросите на любопитните отговаряше: „Да, имаше всякакви чудеса.“ Философът беше от ония хора, у които, като ги нахранят, се събужда необикновена филантропия. Легнал, с лула в зъбите си, поглеждаше всички с необикновено умилени очи и непрекъснато плюеше настрана.

След обедата беше в най-добро настроение. Успя да обиколи цялото селище, да се запознае почти с всички от две къщи дори го изгониха, една хубавичка булка го цапардоса доста силно с лопатата по гърба, когато рече да опипа и да полюбопитства от какъв плат е ризата и фустата й. Но колкото повече приближаваше вечерта, толкова по-умислен ставаше. Един час преди вечерята почти всички слуги се събираха да играят на каша или на крагли, един вид кегли, като вместо топки се употребяват дълги пръчки и спечелилият имаше право да язди другия. Тая игра ставаше твърде интересна за зрителите: често пъти конярят, широк като млин, възсядаше свинаря, мършав, нисичък, цял съставен от бръчки. Друг път конярят подлагаше своя гръб и Дорош се мяташе на него, като казваше всякога: „Какъв здрав вол!“ Пред прага на кухнята насядваха ония, които бяха по-солидни. Те гледаха извънредно сериозно, като пушеха лулите си, дори и тогава, когато младежта от все сърце се смееше на някое остроумие на коняря или на Спирид. Хома напразно се мъчеше да се намеси в тая игра: някаква тъмна мисъл като гвоздей бе заседнала в главата му. По време на вечерята, колкото и да се мъчеше да се разве-сели, страхът се зараждаше в него заедно с тъмнината, която се простираще по небето.

– Хайде, време е да вървим, пане бурсак! – каза му познатият беловлас казак, като стана от мястото си заедно с Дорош. – Да вървим на работа.

По същия начин Хома пак бе заведен в църквата, пак го оставиха сам и заключиха вратата след него. Щом остана сам, плахост отново

почна да се загнездва в гърдите му. Той пак видя тъмните икони, блестящите рамки и познатия черен ковчег, сложен в застрашителна тишина и неподвижност наред с църквата.

– Е, добре – продума той. – Сега вече не ми е нещо ново това чудо. То само първи път е страшно, да! То само първи път е малко страшно, а после вече не е страшно, то вече съвсем не е страшно.

Побърза да застане на клироса, начерта наоколо си кръг, издума няколко заклинания и зачете на глас, като реши да не вдига очи от книгата и да не обръща внимание на нищо. Четеше вече около час и беше почнал да се поуморява и да покашлюва. Извади от джоба си табакерата и преди да поднесе енфиеето под носа си, плахо обърна очи към ковчегата. Сърцето му замръзна.

Трупът вече стоеше пред него на самата черта и го гледаше с втрещени, мъртви, позеленели очи. Бурсакът изтръпна и усети как премина студ по всичките му жили. Наведе очи в книгата, почна по-високо да четете молитвите и заклинанията си и чу как трупят пак тракна със зъби, замахна с ръце, искаше да го хване. Но като погледна под вежди с едно око, Хома видя, че трупят го търсеше не там, дето той седеше, и както изглежда, не можеше да го види. Хубавицата почна глухо да ръмжи и да изговаря с мъртвата си уста страшни думи: те прегракнало хлипаха като клокочене на кипяща смола. Какво точно значеха, не би могъл да каже, но в тях се криеше нещо страшно. От думите ѝ из църквата премина вятър и се чу шум сякаш от множество летящи крила. Той чу как в стъклата на църковните прозорци и в железните рамки се блъскаха крила, как по желязото дращеха със скърцане нокти и как несметна сила блъскаше вратите и искаше да нахлуе вътре. Сърцето му през цялото време силно туптеше, зажумял, той все четеше заклинания и молитви. Най-после изведнъж нещо прозвуча в далечината. Беше далечно кукуругане на петел. Изнуреният философ се спря и си отдъхна.

Влезлите да сменят философа го намериха полужив. Облегнат с гръб о стената и опулил очи, той неподвижно гледаше подтикващите го казаци. Те почти го изведоха и трябваше да го крепят из целия път. Когато стигна в панския двор, той се сепна и каза да му дадат едно шише ракия. След като я изпи, приглади косата на главата си и рече:

– Много глупости има по тоя свят. А такива ужаси се случват, че... – и философът махна с ръка.

Събралите се около него наведоха глави, като чува такива думи. Дори малкото хлапе, което всички слуги смятаха в правото си да изпълномощават вместо себе си, когато ставаше въпрос да се чисти

коношният или да се носи вода, дори това бедно хлапе остана със зина-ла уста.

В това време край тях мина още една не съвсем възрастна женичка в плътно прилепнала запаска¹⁰, която издаваше нейната кръгла и здрава снага, помощничка на старата готвачка, страшна кокотка, която винаги намираще нещо да забодне на шапчицата си: било панделка, било карам-фил или дори листче хартия, ако нямаше нещо друго.

– Здравей, Хома – каза тя, като видя философа. – Ай, ай, ай! Какво е това? – извика тя и плесна с ръце.

– Какво има, глупава жено?

– Ах, боже мой! Косата ти цяла е побеляла.

– Ехе, хе! Ти право каза! – продума Спирид, като се вгледа в него встрепенено. – Ти наистина си побелял като нашия стар Явтух.

Като чу, философът презглава хукна в кухнята, дето беше забелязал закачено на стената изцапано от мухи триъгълно късче огледало, пред което бяха забучени незабравка, зеленика и дори гирлянда от невен, които показваха, че то е предназначено за тоалета на гиздава кокетка. С ужас видя истината на техните думи: половината от косата му наистина бе побеляла.

Обори глава Хома и се отдаде на размишления. „Ще отида при пана – каза той най-после – и ще му разкажа всичко и ще му обясня, че не искам повече да чета. Нека ме прати още днес в Киев.“ С такива мисли се упъти към входа на господарската къща.

Сотникът седеше почти неподвижно в своята стая. Същата безнадеждна скръб, която Хома бе видял по-рано на лицето му, се запазваше на него и досега. Бузите му бяха хлътнали, само че сега много повече. Личеше, че бе употребявал много малко храна или може би съвсем не бе се докосвал до нея. Необикновената бледност му придаваше някаква каменна неподвижност.

– Здравей, човече – продума той, като видя Хома, застанал с калпак в ръката си. – Как върви твоята работа? Всичко благополучно ли е?

– За благополучно, благополучно е. Такива дяволски работи стават, че просто да си грабнеш калпака и да бягаш, накъдето ти видят очите.

– Как така?

– Че вашата дъщеря, пане... ако човек разсъди здраво, тя, разбира се, е от господарски род; на това никой няма да противоречи; само че, без да ми се сърдите, дано Бог успокои душата й...

10. *Запаска* – черен вълнен плат, слагана от жените вместо фуста. Б.пр.

– Какво става с дъщеря ми?

– Допуснала е сатаната при себе си. Такива ужаси ми създава, че никакво писание не може да се чете.

– Чети, чети! Тя не току-така те е призовала. Тя се е грижила, гълбицата ми, за душата си и е искала с молитви да изгони всяка лоша помисъл.

– Ваша воля, пане: Бога ми, нямам сили!

– Чети, чети! – продължи със същия убеждаващ глас сотникът. – Сега ти остава само една нощ. Ще извършиш християнско дело и аз ще те възнаградя.

– Каквито и да са наградите... Както искаш, пане, но няма да чета! – продума Хома решително.

– Слушай, философе – каза сотникът и гласът му стана твърд и страшен. – Аз не обичам такива прищевки. Такива работи можеш да вършиш в бурсата. А в моята къща е друго: аз като те набия, няма да е, както ректорът бие. Знаеш ли какво нещо са хубавите кожени камшици?

– Как да не зная! – каза философът, като снижи гласа си. – Всеки знае какво нещо са кожените камшици: когато са много, те са нещо непоносимо.

– Да. Само че ти още не знаеш как моите момци знаят да шибат! – каза сотникът заканително, като се изправи и лицето му доби заповеднически и свиреп израз, който показва целия му необуздан характер, само временно приспан от мъката. – В моята къща най-напред ще те нашибат, после ще те поляят с ракия, а сетне пак ще те нашибат. Върви, върви! Върши си работата! Не я ли свършиш, няма да можеш да стоиш на нозете си; а свършиш ли я – хиляда жълтици!

„Охохо! Че той бил голям майстор – помисли си философът на излизане. – С него шега не бива. Стой, стой, приятелю: аз тъй ще си плюя на петите, че ти с кучетата си няма да ме стигнеш.“

И Хома реши бездруго да бяга. Чакаше само следобедния час, когато всички слуги обичаха да се вмъкват в сеното под навесите и да изпускат от отворената си уста такова хъркане и свирене, че господарското имение заприличваше на фабрика. Това време най-после настъпи. Дори Явтух затвори очи, като се изтегна на слънце. Със страх и трепет философът полекичка се упъти към господарската градина, откъдето му се струваше, че ще бъде по-сгодно и незабелязано да избяга в полето. Тая градина, както обикновено, бе страшно занемарена и значи много помагаше на всяко тайно начинание. С изключение на една пътека, утъпкана за домашните нужди, всичко останало беше затулено от разрасналите се

вишни, бъз и репей, който бе промъкнал нагоре високите си стъбла с остри розови тръне. Хмелът покриваше с мрежа върха на цялото това пъстро сборище от дървета и храсти и образуваше над тях покрив, нахлузен върху плета и свлечен по него на виещи се змии, заедно с дивите полски камбанки. Зад плета, който служеше за граница на градината, се простираше цяла гора от бурен, в който като че ли никой не любопитстваше да надникне, и косата би се пръснала на парчета, ако би поискала да докосне с острието си дървените му дебели стъбла. Когато философът искаше да прекрачи плета, зъбите му тракаха и сърцето му биеше тъй силно, че той сам се уплаши. Полата на дългата му, нескопосно ушита дреха сякаш залепваше о земята, все едно някой я бе заковал с гвоздей. Когато прекрачваше плета, сякаш някакъв глас с оглушително свирене крещеше в ушите му: „Къде, къде?“ Философът се мушна в бурена и хукна да бяга, като се препъваше постоянно о старите корени и мачкаше с нозе къртгинчини. Той видя, че като излезе от буренака, достатъчно беше да прекоси полето, зад което се чернееше гъст трънак, дето той смяташе, че ще бъде в безопасност, и като изминеше тоя трънак, според своите предположения мислеше да излезе на пътя за Киев. Полето той прекоси тичешком на един път и се намери в гъстия трънак. През тръните се промъкна, като остави вместо мито късове от сюртука си на всеки остър бодил, и се намери в една малка долчинка. Върба с разперени клони се накланяше тук-там чак до земята. Малко изворче блестеше, чисто като сребро. Първата работа на философа беше да полегне и да пие, защото изпитваше непоносима жажда.

– Хубава вода! – каза той, като избърса устните си. – Тук бих могъл да си почина.

– Не, по-добре да бягаме по-нататък; току-виж, че пратят потеря!

Тия думи се чува над ушите му. Той се огледа: пред него стоеше Явтух.

– Дяволски Явтух! – сърдито си каза философът. – Аз бих те хванал, па за краката... И мръсната ти муцуна, и всичко, каквото има по тебе, бих смазал с дъбова цепеница.

– Напразно си заобиколил толкова – продължи Явтух, – много по-добре е да избереш оня път, по който вървах аз: направо покрай конюшната. Освен това жалко и за сюртука. А пък сукното е хубаво. По колко го плати аршина? И тъй, доста сме се разхождали: време е да се връщаме.

Философът, почесвайки се, закричи подир Явтух. „Сега проклетата вещица има да ме измъчи! – помисли си той. – Но какво става с мен

наистина? От какво се страхувам? Нима не съм казак? Нали четох две нощи, ще ми помогне Бог и третата. Изглежда, проклетата вещица е извършила доста много грехове, та дяволската сила толкова държи за нея.“ Тия размишления го занимаваха, когато влизаше в господарския двор. Като се насърчи с такива забележки, той склони Дорош – който чрез покровителството на ключаря можеше да влиза в господарските изби – да измъкне една дамаджанка ракия и двамата приятели, седнали под навеса, изсърбаха едва ли не половин ведро, така че философът изведнъж се изправи и извика: „Музиканти! Непременно музиканти!“ И без да дочака музикантите, се впусна посред двора на разчистеното място да играе тропак. Игра, докато настъпи време за закуската, и слугите, които го бяха заобиколили в кръг, както става в такива случаи, най-последно плюха и си отидоха, като казаха: „Виж го колко дълго игра човекът!“ Най-последно философът легна на самото място да спи и само една голяма кофа студена вода можа да го събуди за вечеря.

По време на вечерята разправяше какво нещо е казакът и че не трябва да се страхува от нищо на тоя свят.

– Време е – каза Явтух. – Хайде.

– Огън да изгори езика ти, проклет шопар! – помисли си философът и като стана, каза: – Хайде.

Из пътя той непрекъснато се оглеждаше встрани и се опитваше да говори с ония, които го придружаваха. Но Явтух мълчеше, а Дорош не беше приказлив. Нощта беше адска. Цяла глутница вълци виеха далече. И самото лаене на кучетата беше някак страшно.

– Като че ли нещо друго вие, това не е вълк – каза Дорош.

Явтух мълчеше, философът не намери какво да каже.

Те се приближиха към църквата и влязоха под вехтите ѝ дървени сводове, които показваха колко малко стопанинът на имението се грижеше за Бога и за душата си. Явтух и Дорош както по-рано си отидоха и философът остана сам. Всичко беше като преди. Всичко беше в същия застрашително познат вид. Той за минута се спря. И на средата все тъй неподвижно стоеше ковчегът на ужасната вещица. „Няма да се уплаша, Бога ми, няма да се уплаша!“ – каза той, пак начерта кръг около себе си и почна да си припомня всички заклинания. Тишината беше страшна: свещите трептяха и заливаха със светлина цялата църква. Философът обърна един лист, после обърна друг и забеляза, че чете съвсем не онова, което е писано в книгата. Уплашен се прекръсти и почна да пее. Това донякъде го насърчи: четенето тръгна и листата се мяркаха един след друг. Изведнъж... посред тишината... с трясък се пукна железният

капак на ковчега и покойницата се надигна. Беше още по-страшна, отколкото първия път. Зъбите й страшно тракаха, устните й почнаха да играят в конвулсии и с див писък се понесоха заклинания. Вихрушка се изви в църквата, иконите изпопадаха на земята, посипаха се разбитите стъкла на прозорците. Вратите се откъснаха от пантите и несметно множество чудовища се втурна в Божия храм. Страшен шум от крила и драскане с нокти изпълни цялата църква. Всичко летеше, препускаше и търсеше навсякъде философа.

И последният остатък от опиянението излетя от главата на Хома. Той само се кръстеше и четеше криво-ляво молитвите. И в същото време слушаше как дяволската сила се мятта около него и едва не го закача с краищата на крилата си и с отвратителните си опашки. Нямаше смелост да ги разгледа: видя само, че, заело цялата стена, стоеше някакво огромно чудовище, потънало в обърканата си коса като в гора; през мрежата от коси страшно гледаха две очи с малко повдигнати нагоре вежди. Над него се държеше във въздуха нещо като огромен мехур с хиляди протегнати от средата му клещи и скорпионни жила. По тях висеше на парцали черна пръст. Всички гледаха към него, търсеха го и не можеха да го видят, обкръжен от тайнствения кръг.

– Доведете Вий! Вървете доведете Вий! – отекнаха думите на мъртвата.

И изведнъж в църквата настъпи тишина: в далечината се чу виене на вълци и скоро тежки стъпки, закънтяха из църквата. Като погледна изпод вежди, той видя, че водят някакъв набит, здрав, кривокрак човек. Беше целият в черна пръст. Като жилести здрави корени се подаваха неговите отрупани с пръст нозе и ръце. Той настъпваше тежко и всяка минута се препъваше. Дългите му клепки се спущаха чак до земята. Хома с ужас забеляза, че е с желязно лице. Доведоха го подръка и го сложиха до онова място, дето стоеше Хома.

– Вдигнете клепките ми: не виждам! – каза с подземен глас Вий и цялата гмеж се хвърли да му вдигне клепките. „Не гледай!“ – пошпънна някакъв вътрешен глас на философа. Той не се стърпя и погледна.

– Ето го! – извика Вий и го посочи с железен пръст.

И всички, които бяха там, се хвърлиха върху философа. Той грохна бездиханен на земята и от страх душата му веднага излетя от него.

Чу се чучуригане на петел. Това бяха вече втори петли; гномовете не бяха чули първите. Уплашените духове се втурнаха кой както завърне през прозорците и вратите, за да излетят по-скоро, но не можаха. Така си останаха там, задръстени във вратите и прозорците. Свещеникът,

който влезе, се спря при гледката на такова осквернение на Божията светиня и не посмя да служи панихида на такова място. И църквата остана така навеки със задръстени във вратите и прозорците чудовища, обрасна с гора, корени, бурени, диви трънки и никой не може да намери сега пътя към нея. Когато мълвата за това стигна до Киев и богословът Халява чу най-после за тая участ на философа Хома, цял час се отдаде на размишления. С него през това време бяха станали големи промени. Щастиего му се беше усмихнало: след като бе свършил курса на науките, бяха го направили звънар на най-високата камбанария и той почти винаги се явяваше с разкръвавен нос, защото дървената стълба на камбанарията беше направена извънредно немарливо.

– Чу ли какво се случило с Хома? – каза, като се доближи до него Тиберий Горобец, който в това време беше вече философ и на когото мустаците току-що бяха наболи.

– Такава била Божията воля – каза звънарят Халява. – Да идем в кръчмата, да поменем душата му!

Младият философ, който с жар на ентусиаст бе почнал да се ползва с правата си, така че и шалварите, и сюртукът, и дори калпакът миришеха на спирт и на тютюневи коренчета, веднага се съгласи.

– Добър човек беше Хома! – каза звънарят, когато куцият кръчмар сложи пред него третото канче. – Отличен човек беше. И загина за нищо.

– А пък аз зная защо е загинал: защото се е уплашил. Ако не се е бил уплашил, вещицата нищо не би могла да му направи. Трябва само да се прекръстиш и да плюеш на опашката ѝ, тогава нищо няма да се случи. Аз това го знам. Защото у нас в Киев всички жени, дето седят на пазара, до една са вещици.

При тези думи звънарят кимна с глава в знак на съгласие. Но като забележа, че езикът му не може да произнесе нищо, той предпазливо стана от масата и залитайки на двете страни, отиде да се скрие в най-отдалеченото място на буренака. При това не забрави по стар свой навик да открадне една стара подметка от ботуш, която се търкаляше на пейката.

КРАЙ

© Иван Добрев, превод от руски

Николай Гоголь
Вий, 1835

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, март 2009 г.

Издание:

Н. В. Гогол. Вечери в селцето край Диканка. Миргород. Повести

Издаелство „Народна младеж“, София, 1982

Редактор: Людмила Харманджиева

Художник: Александър Алексов

Художествен редактор: Александър Стефанов

Технически редактор: Маргарита Воденичарова

Коректор: Лилия Вълчева

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11119>]